

Sûfilerin Ahlâk Anlayışında Sünnete Uymanın Öneme Dair Bir Değerlendirme*

Yrd. Doç Dr. Bekir KÖLE**

Özet

Ahlâk, İslâmî disiplinlerin ilgi alanına giren önemli bir kavramdır. Bu ilimlerden tasavvuf, ahlâka ayrı bir değer vermiştir. Birçok sûfî, tasavvufu güzel ahlâk şeklinde tarif ederek, onun ahlâk ile irtibatını öne çıkarmıştır. Bu yüzden sûfiler, Hakk'a varan yolculuklarında, kâmil bir insan olabilmek için güzel ahlâkı elde etmenin gerekliliğine inanmışlardır. Bu güzel ahlâka ulaşmayı ise ancak, Hz. Peygamber'in sünnetine uymakla mümkün görmüşlerdir. Bundan dolayı çalışmada öncelikle, tasavvufta ahlâka verilen değer üzerinde durulmuştur. Daha sonra, sûfilerin, yegâne rehber olarak kabul ettikleri Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetine uymadaki titizlikleri ele alınmış ve bu vasfın, onların güzel ahlâkının gelişmesine ne tür katkılar sağladığı üzerinde durulmuştur. Ayrıca sûfilerin sünnete uymayı makamların en yücesi olarak görme sebeplerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güzel Ahlâk, Peygamber, Sünnet, Sûfî, İttiba.

Abstract

Morality, is an important concept in the field of interest in the Islamic disciplines. Sufism, one of these sciences, has a different value for morality. By describing sufism as beautiful morality many Sufis have put forward its connection with morality. Therefore, Sufis believed in the necessity to obtain good morals to be a perfect human being when their journey to the Truth. To achieve this morality, they have followed exactly the Prophet's Sunnah. In this work, the value of morality in sufism focused on first. Then, the Sufi's accuracy to follow the Prophet 's Sunnah is discussed. The prophet is accepted as the only guide by the sufis. The

* Bu makale, 15-17 Şubat 2013 tarihleri arasında düzenlenen “Uluslararası Adıyaman Safvan Bin Muattal Ahlak Sempozyumu”nda sunulan tebliğin geliştirilmiş halidir.

** Yrd. Doç. Dr., Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, bekrkole@hotmail.com

contribution of this accuracy to take an example of His beautiful morality is mentioned widely. In addition, why following the sunnah is the supreme position is accepted by the sufis is mentioned.

Key Words: Morality, Prophet, Sunnah, Sufi, Comply.

Giriş

Çalışmanın ana hedefi, tasavvuf tarihinde söz ve davranışlarıyla şöhret bulmuş belli başlı sûfîlerin sünnete uymadaki titizlikleri ve bunun, güzel ahlâkı kazanmalarına yaptığı katkıyı ortaya koymaktır. Bu hedefe ulaşmak için, güzel ahlâk ve sünnete uymaktan genel hatlarıyla bahsedilirken; makalenin kapsamını aşacağı için bunların detaylarına değinilmemiştir. Ayrıca çalışmada, sûfîlerin, Hz. Peygamber'in sünnetinden âdât türünden uyulması zorunlu olmayan kısımlarını bile hayatlarına tatbik etmedeki hassasiyetlerine ve en yüksek makam olarak “*makam-ı mutabaat*”ı görmelerinin gerekçelerine değinilmiştir. Sûfîlerin ahlâk anlayışlarıyla sünnete ittibalı arasındaki ilişkiyi görebilmek için öncelikle ahlâkın mahiyeti ve tasavvufî anlamdaki değerini ele almakta fayda vardır.

Ahlâk, Arapçada seciye, tabiat, huy, karakter gibi manalara gelen hulk ve huluk kelimelerinin çoğuludur. İnsanın fizikî yapısı için çoğunlukla, yaratma anlamına gelen halk kelimesi kullanılırken; manevî yapısı için hulk sözcüğü kullanılır.¹

Hulk, nefsin sıfatı olarak görülmüştür. Bundan dolayı o, iyi olduğunda nefsin de iyi ahlâka sahip olacağı; kötü olduğunda ise nefsin de kötü ahlâklı olacağı söylenmiştir. Abdülkerim Kuşeyrî (v. 465/1072)'ye göre; yaratılışıyla gizli kalan insan, hulku (ahlâk) ile açığa çıkar.²

İslâm'a göre, inanç ve ahlâk dinin vazgeçilmez iki unsurudur. İnsanlık tarihi boyunca, peygamberlerin gönderiliş gerekçesi; tevhid inancından sapma ve ahlâk bozukluğudur. Bunlar dışındaki bir sebebe dayanan; siyasî-idarî düzenin, hukuk sisteminin, iktisadî yapının, üretim ve tüketim dengesinin bozukluğu gibi gerekçelerin hiçbirisi, bir topluma peygamber gönderilmesinin sebebi olmamıştır. Sadece inanç ve ahlâk bozukluğu ve bu bozukluğun toplumda hayat tarzı haline gelmesi, o topluma

¹ Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem İbn-i Manzûr, *Lisânu'l-arab*, Dâru'l-meârif, Kâhire ts., II, 1245; Seyyid Muhammed Murtezâ Zebidî, *Tâcu'l-arûs*, thk. Mustafa Hicâzî, et-Türâsü'l-arabî, Kuveyt 1989, XXV, 257.

² Ebu'l-Kasım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin Kuşeyrî, *er-Risaletul-kuşeyriyye*, thk. Abdulhalim Mahmud- Mahmud b. Şerif, Dâru's-ş-şâ'b, Kahire 1989, s. 410; Abdürrezzâk Kâşânî, *Letâifu'l-a'lâm fî işarâti ehli'l-ilhâm (Tasavvuf Sözlüğü)*, çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 235.

peygamber gönderme gerekçesi olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, ahlâk ve tasavvuf İslâm dininin ayrılmaz iki unsuru olarak karşımıza çıkar.¹ Bundan dolayı tasavvufun toplumda ahlâkî erdemlerin yerleşmesindeki payı oldukça büyüktür.

Sûfilerin ahlâk anlayışlarında tevhid inancının önemli bir yeri vardır. Hz. Peygamber (s.a.s)’in hayat tarzını benimseyen sûfiler, içindekilerle birlikte bütün kâinatı “*vâhid/bir*” olarak gördükleri için insanlara düşünce, din ve inançlarından dolayı farklı davranmamışlardır. Onların bu davranışları hem İslâm’ın doğru ve iyi anlaşılmasını hem de yayılmasını kolaylaştırmıştır. İnsanlar, manevî dereceleri ahlâkî seviyelerine göre elde ettikleri için ahlâkî erdemler sûfiler tarafından daima yüceltilmiştir. Onların toplum tarafından benimsenmeleri, evrensel ahlâka uygun olarak bilgiyi hayata geçirmeleri sayesinde olmuştur.²

Tasavvufa göre güzel ahlâk iki çeşittir. Birisi halka karşı, diğeri de Hakk’a karşıdır. Hakk’a karşı iyi ahlâklı olmak, O’nun kazasına razı olmaktır. Halka karşı iyi ahlâklı olmak ise onlarla beraber olmanın verdiği ağırlık ve sıkıntıya Hakk için katlanmaktır.³ Dolayısıyla her iki ahlâk çeşidinde de Allah rızası amaçlanmaktadır.

Sûfilerden Murtaîş (v. 328/939)’e göre tasavvuf, güzel ahlâktır ve bunun da üç çeşidi vardır: Birincisi, Hak ile beraberdir. Bu, riyasız olarak emirleri eda etmektir. İkincisi, halk ile beraberdir. Bu da, büyüklere karşı saygı, küçüklere karşı şefkat, akranlara karşı insafli ve adil olmak, başkalarından bu tür davranışlar hususunda beklentisiz olmak ve insaf talep etmemek esaslarını muhafaza ile gerçekleşir. Üçüncüsü ise nefis ile beraber olan ahlâktır. Bu çeşit ahlâkın elde edilmesi, hevâ, heves ve şeytana uymamakla olur.⁴

Temel yapısı itibarıyla tasavvuf, İslâmî öğretilerin, Müslümanın hayatına ve davranışlarına yansıyan ince bir uygulamadan ibarettir. Müslümanın davranışı ister Rabbi ile olan ilişkisi türünden olsun, ister hemcinsleriyle olan münasebeti ve muaşeretini konusunu ilgilendirsin fark etmez. Bundan dolayı sûfiler, toplum içerisindeki durumlarına, insanlarla

¹ Ali Yardım, *Peygamberimiz’in Şemâli*, İstanbul 1998, 392-393; Himmet Konur, “Mevlânâ, Tasavvuf ve Ahlâk”, *Mevlânâ ve İnsan (Sempozyum Bildirileri)*, haz. Mehmet Şeker v.d., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İzmir 2007, s. 33-34.

² M. Necmettin Bardakçı, “Hz. Peygamber’in Ahlâk Anlayışının Mutasavvıflara Yansıması”, *III. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2000, s. 242.

³ Ebu’l-Hasan Ali b. Osman Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, Arapçaya çev. İ’sad Abdulhadi Kandil, *Metabiu’l-ehram et-ticariyye*, Kahire 1974, I, 234.

⁴ Hucvirî, *Keşfu’l-Mahcûb*, I, 237-238.

ilişkilerine ve onlara karşı görevlerine önem vermişlerdir.¹ Sûfînin cemiyetle ve cemiyetteki fertlerle münasebetlerini tanzim etmesi itibariyle tasavvuf, İslamî cemiyetin müspet bir şekilde İslâm ahlâk temelleri üzerine oturmasını sağlamıştır.²

İslâm'ın her disiplninde ahlâka ayrı bir önem verilmiştir. Bu disiplinler, ahlâkın asıl kaynağı olarak Kur'ân ve onun ışığında oluşan sünneti esas almışlardır. Örneğin fıkıh, hadis, kelâm ve hatta felsefe alanında ortaya konulan ahlâk anlayışı bu iki temele dayanmaktadır.³ Kur'ân ve sünneti her türlü düşünce ve uygulamasında vazgeçilmez birer ölçü olarak kabul eden ilimlerden birisi olan tasavvufta ise ahlâkın çok daha mümtaz bir yeri vardır. Zira güzel ahlâka ait her bir davranış, tasavvufun konusu ve gayesi konumundadır. Dolayısıyla bu çalışmada, sûfîlerin, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetine uyma hususundaki hassasiyetleri ve O'nun güzel ahlâkını model almakta gösterdikleri gayretlerden önce tasavvufta ahlâka verilen değeri vurgulamak yerinde olacaktır.

1. Tasavvufta Ahlâk

Tasavvuf, Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar uzanan, Müslümanların eğitimini, terbiyesini kollayan, onları geliştiren, Müslümanı daha rafine Müslüman haline getiren bir mekteptir. Tasavvuf, erdirici ve Hakk'a vardırıcı bir eğitim sistemidir.⁴ Bundan dolayı hemen bütün Sünnî mutasavvıflar, tasavvufî hayatta ibadet ve zikir gibi taabbüdî faaliyetler kadar ahlâkî faaliyet ve faziletlerin de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Birçok mutasavvıf, tasavvuf teriminin tarifine onun ahlâkla olan ilişkisine işaret ederek başlamıştır. Nitekim Ebu'l-Hüseyn en-Nûrî (v. 295/908)'ye göre, tasavvuf ne birtakım merasimler ne de bir bilgi yığındır; aksine tasavvuf yalnızca ahlâktır. Şayet tasavvuf sadece ilim olsaydı öğrenmekle elde edilebilirdi. Merasim (şekil ve biçim) olsaydı da belli bir gayret ile hâsıl olabilirdi. Ancak tasavvuf bunlardan hiç birisi değildir.⁵ Hâlbuki tasavvuf, içten gelen ve fitrata mal olan ahlâkî davranışlardan oluşmaktadır.

Bazı mutasavvıflar, tasavvufun konusunu “*tahalluk*” ve “*tahakkuk*” olarak özetlemişlerdir. Bu, tasavvufu öğrenmek ve yaşamak olarak da tarif edilebilir. Tahalluk, tasavvufun eğitim boyutu olup İslâm ahlâkını

¹ Muhammed Tancî, *İslâm Tasavvufu Üzerine*, çev. Bekir Topaloğlu, Damla Yayınevi, İstanbul 2002, s. 34.

² İbn-i Haldun, Abdurrahman bin Muhammed el-Hadramî, *Tasavvufun Mahiyeti*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977, s. 290.

³ Mustafa Çağrı, “Ahlâk”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989, II, 1.

⁴ Kadir Özköse, *Tasavvuf ve Gönül Eğitimi*, Nasihat Yayınları, Ankara 2008, s. 22.

⁵ Hucvirî, *Keşfu'l-mahcûb*, I, 234; Çağrı, “Ahlâk”, *DİA*, II, 7.

öğrenmektir. Bu boyut ile kalbin tasfiyesi, nefsin tezkiyesi, yerilen sıfatların giderilmesi, övgüye değer vasıfların kazandırılması, manevî ziynetlenme, tecelli ve ahlâkın yüceltilmesi gerçekleşir. Tasavvufun tahakkuk boyutu ise Hak yolcusunun (sâlik) marifet, işâret ve bilgi edinme sürecidir. Ahlâk ve takvâ açısından yükselişe eren sûfî, kâinattaki bazı ilahî sıralara ait bilgileri edinmeye başlar.¹ Ahlâkî açıdan olgunluğa ulaşamayan bir Hak yolcusundan, tasavvufun diğer alanlarında da gelişmesi ve inkişaf etmesi beklenemez.

Tasavvufta güzel ahlâka ulaşmanın yolu öncelikle nefis ile mücâhededen geçer. Çünkü bütün kötü ahlâkın ve çirkin davranışların kaynağı nefistir. Ahlâkî yozlaşma da ancak riyazet ve mücâhede ile düzeltilebilir. Bir tanıma göre tasavvuf, kalbin insanlara uymaktan kurtulması, tabiattaki kötü huylardan sıyrılıp, beşerî sıfatların tesirini yok etmesi, nefsanî arzulardan sakınması, ruhani sıfatlara bürünmesi ve hakikat ilmüne bağlanıp Hz. Peygamber (s.a.s)’in yoluna uymasındır.²

Her faziletin zıddı olan rezilet vardır. İnsan şahsiyetinin “Allah’ın ahlâkıyla ahlaklanmak” esprisi doğrultusunda, reziletten fazilete doğru yeni bir yapılanmaya geçmesi, tasavvufun ana temasıdır.³ Bundan dolayı Ebû Muhammed el-Cerîrî (v. 321/933)’ye, tasavvufun ne olduğu sorulduğunda, “Her yüce ahlâka girmek ve her rezil ahlâktan çıkmak” şeklinde cevap vermiştir.⁴ Sûfî, güzel olan iki ahlâkla karşılaştığında en güzeli ile beraber olan kişi olarak da tanımlanmıştır.⁵ Bu bilgilerden, sûfînin iyi ve kötü davranışlar arasında kaldığında iyi olanı seçmesi; iki iyi davranış arasında kaldığında da en iyi olanını tercih etmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.s)’e hangi müminin İslâm yönünden daha faziletli olduğu sorulduğunda: “Ahlâkı en güzel olandır”⁶ şeklinde cevap vermiştir. Muhammed Bakır (v. 114/732) da, tasavvufun güzel ahlâk olduğunu ve ahlâk bakımından üstün olan kişinin, tasavvuf bakımından da üstün olduğunu ifade etmiştir.⁷ Bundan dolayı tasavvuf, güzel ahlâkı gerçekleştirmeyi önemli hedefleri arasına koymuştur.

Tasavvufta, diğer ilimlerin yaklaşımına nazaran, ahlâkın pratik veçhesine daha çok ağırlık verilmiştir. Bundan dolayı da ahlâkın teorisinden

¹ Özköse, *Tasavvuf ve Gönül Eğitimi*, s. 5.

² Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 70.

³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005, s. 39.

⁴ Kuşeyrî, *er-Risaletul-kuşeyriyye*, s. 465; Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 67.

⁵ Kuşeyrî, *er-Risaletul-kuşeyriyye*, s. 468; Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 69.

⁶ İbn-i Mâce, “Zühd”, 31.

⁷ Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, I, 234. Bu sözün Kettânî’ye de ait olduğu söylenmektedir. Bkz. Kuşeyrî, *er-Risaletul-kuşeyriyye*, s. 410.

ziyade, onun örnek şahsiyetlerin hayatlarındaki uygulamaları dikkate alınmıştır. Bu şahsiyetlerin başında şüphesiz Kur’ân’da “*üsve-i hasene/güzel bir örnek*”¹ olarak takdim edilen Hz. Muhammed (s.a.s) gelmektedir. Sûfiler, Hz. Peygamber’in güzel ahlâkıyla ahlâklanma hususunda, sünnete tam ittiba etmenin gereğini vurgulamışlardır.

2. Sûfilerde Sünnete İttiba

Her İslâmî ilmin kendine ait sünnet tanımları vardır. Bunlardan muhaddislerin tariflerine göre sünnet, şer’î bir hükme medar olsun veya olmasın, Hz. Peygamber’in bütün sözleri, fiileri, takrirleri, onun yaratılışı, ahlâkı ve sîreti ile ilgili bütün bilgilerdir.²

Sünnete uymak, İslâm dininin en temel esaslarındandır. Sünnete uymanın gerekliliği genel olarak “...Peygamber size ne verirse onu alınız, o sizi neden men ederse onu terk ediniz...”³ âyetiyle ifade edilmektedir. Burada, Hz. Peygamber (s.a.s)’in emrettiklerinin yerine getirilmesi; yasakladıklarından da uzak durulması istenmektedir. Ayrıca O’na itaati emreden âyetler de⁴ sünnete sarılmayı gerektirmektedir.⁵ Bunların dışında pek çok âyette⁶ Allah’a itaatle beraber Hz. Peygamber (s.a.s)’e de itaat etmenin emredilmiş olması, sünnete uymanın gerekliliğini ortaya koymaktadır. İslâm ahlâkı genelde âdil ve dürüst bir kimlik, özelde de bir “Müslüman kimliği” oluşturmak ister. Bu ahlâkın yegâne rehberi de, Allah’ın Resûlü’dür. Onun sünnetinin, Müslüman kimliğinin oluşmasında önemli bir etken olduğu aşikârdır.⁷

Sünnete tabi olmada tasavvufun yaklaşımı oldukça dikkat çekicidir. Bilal Saklan, Tasavvuf kitapları incelendiğinde sünnet konusundaki düşüncelerin şu şekilde özetlenebileceğini söylemektedir:

¹ Ahzâb, 33/21.

² Mustafa es-Sibâî, *es-Sünne ve mekânetuhâ fi’t-teşri’i’l-islâmî*, Beyrut 1978, s. 47; Muhammed Accâc el-Hatîb, *es-Sünne kable’t-tedvîn*, Kâhire 1971, s. 15 (Raşit Küçük, “Hz. Peygamber ve Örnekliliğinin Mahiyeti”, *İslâm’ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 289)’den naklen.

³ Haşr, 59/7.

⁴ Örneğin; Nisâ, 4/64; Tegâbûn, 64/12; Enfâl, 8/20 vd.

⁵ Hz. Peygamber’e itaati emreden ve onun sünnetine sarılmakla ilgili âyet ve hadislerin değerlendirilmesi ile ilgili bkz. Aynur Uraler, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, Işık Yayınları, İstanbul 2001, s. 45-77.

⁶ Örneğin; Âl-i İmrân, 3/31, 32, 132; Nisâ, 4/13, 14, 59, 64, 65, 115; Enfâl, 8/1, 13, 24, 27, 46 vd.

⁷ S. Kemal Sandıkçı, “İslâm Ahlâk Öğretisinin Temel Dayanağı Olarak Sünnet”, *İslâm’ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 52.

1. Sünnet; Aziz Kitabın tefsirinde ihtiyaç duyulan (dinin anlaşılmasında), Cenâb-ı Hakk'ın bize bahşetmiş olduğu bir nimettir.
2. Konu ile ilgili ayetler zikredilerek, Hz. Peygamber (s.a.s)'den sahih olarak gelen hadislerin kabul edilmesi vacip; Hz. Peygamber'e itaat farzdır.
3. Bidatten kesinlikle kaçınılacaktır.
4. Hz. Peygamber'i sevmenin alameti; onun sünnetini rey ve akla tercih etmektir. Onun sünnetine her halükarda ittiba etmektir.
5. Sünnet bağlayıcıdır. Tahsis edici başka bir delil olmadığı müddetçe gelen haberler genele şamildir.¹

Bunlardan da anlaşılacağı üzere; sûfiler sünnete uyma hususunda oldukça titiz davranmışlardır. Ebû Nasr es-Serrâc (v. 378/988)'a göre fukahâ da Allah'ın hududunu korumaya çalışan, sünnete sarılan, Allah'ın dinine yardım eden ve insanları dinleri üzere korumaya gayret eden, helali ve haramı öğreten, hak ve bâtili öğreten insanlar olması hasebiyle havâstırlar. Ancak bu havâssın içinde biraz daha özel bir grup vardır ki onlar, dini esasları sağlamlaştırdıktan, ilahî hududu koruduktan sonra ve bu konularda hiçbir sünnet bırakmadan hepsini yerine getirdikten sonra, Allah Resûlü (s.a.s)'nün tâat, ibadet, âdâb ve güzel ahlak ile ilgili hoş hallerini araştırarak, nefislerini Allah Resûlü'ne tam uydurmağa ve O'nu örnek almaya çalışırlar. Allah Resûlü'nün âdâb, ahlak, fiil ve davranışlarına sınıksız bağlanırlar.²

Sehl b. Abdullah et-Tüsterî (v. 273/886), tasavvuf yolunun esaslarını sayarken, bunların başına, ahlâkî davranışları (ve sözleri) itibarıyla Allah Resûlü'nü örnek almayı, koymaktadır.³

Serrâc'a göre Kitap ve sünnete uyma konusunda insanlar üç gruptur:

1. Ruhsat, mübah, te'vil ve genişlik yolunu tutanlar,
2. Farz, sünnet, dinî had ve ahkâm bilgisine bağlananlar,
3. Farz ve sünnet konusunu sağlamlaştırdıktan sonra, dinî ahkâmda hiçbir cehaleti kalmayan, bunlara ilaveten hâl, amel, ahlâk ve yüce duygulara gönlünü bağlayan, hukukun gerçeklerini araştıran sıdk ve tahkik ehli kimseler.⁴

¹ Bilal Saklan, "Tasavvufun Kaynağı Olarak Sünnet", *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003, s. 66-67.

² Ebu Nasr Serrac Tusî, *el-Luma'*, thk. Abdulhalim Mahmud, Taha Abdulbaki Surur, Daru'l-kütübî'l-hadise, Mısır 1960. s. 132-133.

³ Feridüddin Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ (Evliya Tezkireleri)*, çev. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 297.

⁴ Tusî, *el-Luma'*, s. 143.

Bu tasnife göre; sûfilerin Kitap ve sünnete uyma noktasında üçüncü kategoride olduğu görülmektedir.

Serrâc'ın naklettiğine göre; sûfiler, “Bizim ilmimiz (tasavvuf), Allah Resûlû'nün hadisiyle örülüdür”, iddiasındadır. Onlara göre nefsiye söz ve davranış olarak sünneti emredebilen kimse, hikmet konuşur. Nefsini kavlen ve fiilen hevâ ve heveslerinin esiri haline getirenin ağzından ise, ancak bidat sözler çıkar. Çünkü Allah, “O'na itaat ederseniz, doğruyu bulursunuz.”¹ buyurmaktadır.² Tüsterî ise Hz. Peygamber'i örnek almadan yapılan her işin, nefis için tamamıyla azap olacağını ifade etmiştir.³ Ebû Süleyman ed-Dârânî (v. 215/830) de: “*Hakikate ait bazı keşfi bilgiler kırk gün süreyle kalbimi sarar; ben iki şahid olmadan onların gönlüme girmesine izin vermem. O iki şahid: Kitap ve sünnettir.*”⁴ demektedir. Bu görüşlerden, sûfilerin Kur'an ve sünnetle bağdaşmayan hiçbir söz ve davranışlara itibar etmedikleri sonucunu çıkarabiliriz.

Mevlânâ da, bu hususta, yaşadığı müddetçe Kur'an'ın kölesi ve Hz. Muhammed'in yolunun toprağı olmaktan geri kalmayacağını belirtirken, sözleriyle alakalı bunun dışında bir şeyler rivayet edilmesinden dolayı rahatsızlık duyacağını da ifade etmiştir.⁵ Bu şekilde, söz ve davranışlarında Kur'an ve sünnete bağlılığını net bir şekilde ilan etmiştir.

Kâsım b. Fîrûh eş-Şâtîbî (v. 590/1194)'ye göre câhillerin pek çoğu mutasavvıfların sünnete bağlılıkta gevşeklik gösterdiklerine, onların yeni ibadetler uydurduklarına ve şeriatla delili olmayan şeyleri söylediklerine ve yaptıklarına inanırlar. Hâlbuki onlar bu tür inanç ve sözlerden beridirler. Onların kendi tarikatları üzerine bina ettikleri ilk şey sünnete bağlılık ve sünnete aykırı olan şeylerden sakınma esasıdır. Hatta tasavvufî düşüncenin direği, kaynaklarının muhafızı ve onları bize anlatan Kuşeyrî (v. 465/1073)'nin iddiasına göre onlar, tasavvuf ismini, bidatçılardan kendilerini ayırt etmek için özel olarak benimsemişlerdir.⁶

Sûfilerden Ahmed b. Ebi'l-Havarî (v. 230/844)'ye göre, sünnete uymaksızın bir iş yapanın, o yaptığı iş bâtıldır. Ebû Hafs el-Haddâd (v. 260/874)'a göre de, hal ve hareketlerini her zaman Kitap ve sünnete ile ölçmeyen ve havâtırından şüphelenmeyen kimse adam listesine alınmaz.⁷ Ebu'l-Kâsım en-Nasrâbâzî (v. 367/977) ise tasavvufun esaslarının başında

¹ Nûr, 24/54.

² Tusî, *el-Luma'*, s. 144.

³ Attar, *Tezkiretü'l-evliyâ* s. 295.

⁴ Tusî, *el-Luma'*, s. 146.

⁵ Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Sırların Dili (Bütün Rubailer)*, çev. Ziya Avşar, Meram Belediyesi Kültür Yay., Konya 2007, s. 341, rubai: 1311.

⁶ Şâtîbî, *el-İ'tisâm*, İtisam Yayınları, çev. Ahmet İyibildiren, İstanbul 2014, I, 104.

⁷ Şâtîbî, *el-İ'tisâm*, I, 111.

Kitap ve sünnetten hiç ayrılmamak, bidatleri, hevâ ve hevesi terk etmek gibi hususları saymıştır.¹ Buna benzer, sûfilerin bidatlerden şiddetle kaçındıklarına ve Kur'an ve sünnete titizlikle bağlı kalmaya çalıştıklarına dair çok sayıda rivayet bulmak mümkündür.² Şâtıbî, bu hususta çok sayıdaki rivayeti naklettikten sonra, bunların hepsinin de bidatin bir sapıklık olduğu ve bu yola girmenin tehlikeli olduğu hususuna işaret ettiklerini söyler. Yine ona göre, kendilerine bir tarikatın nispet edildiği mutasavvıflar şeriata saygıda birleşirler, sünnete bağlıdırlar, onun âdâbından herhangi bir şeyi ihlal etmezler ve insanların bidatlerden ve bidatçılardan en uzak olanları onlardır, bu nedenle onlardan herhangi bir sapık fırkaya mensup olan veya sünnete aykırı bir şeye meyleden hiç kimseyi bulamayız.³

3. Sûfilerin Sünnete Uymadaki Gayretlerinin Güzel Ahlâkı Elde Etmelerine Etkisi

Sûfilerce, hiç kimsenin sünnete uymadan bir makâm sahibi olmadığı ifade edilmiş ve Hz. Peygamber (s.a.s)'e uymanın en büyük mertebe olduğu vurgulanmıştır. En yüce olarak kabul edilen bu makâma, “*makâm-ı mutâbaat (tabi olma makâmı)*” denilmiştir.⁴

Sûfilere göre Allah Resûlü'nün ahlâkıyla ahlaklanmak; O'na güzelce uymak ve O'nun sünnetini ihya etmektir. Sühreverdî (v. 632/1234)'ye göre sûfiler, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetini ihya etmişlerdir. Çünkü onlar, manevî yola girmelerinin başında, önce O'nun sözlerini iyice araştırıp öğrenmişler, sonra işin içine girdiklerinde, O'nun amellerine güzelce uymuşlar ve böylece seyr u sülûklerinin sonuna geldiklerinde bu, meyvesini vermiş; Hz. Peygamber (s.a.s)'in yüce ahlâkıyla ahlaklanmışlardır.⁵

Zünnûn-i Mısırî (v. 245/859)'ye göre, Allah sevgisinin belirtileri; kişinin ahlâkında, fiillerinde, emirlerinde ve sünnetlerinde Hz. Peygambere uymasıyla ortaya çıkar.⁶ Bu konuda sâliklerin dikkatini “*De ki: 'Eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin...'*”⁷ âyetine çeviren Zeynüddin-i Hâfî de bu görüştedir. Aynı şekilde Ebu İshak İbrahim er-Rakkî (v. 320/932)'den yapılan bir rivâyette ise kulun Hakk'a muhabbetinin göstergesinin, hevâ ve hevese uymamak ile Hz. Peygamber (s.a.s)'in

¹ Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, I, 115.

² Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, I, 104- 116.

³ Şâtıbî, *el-İ'tisâm*, I, 115-116.

⁴ Köle, Bekir, *Zeynüddîn Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011, s. 145.

⁵ Sühreverdî, *Avarifu'l-meârif*, s. 289.

⁶ Kuşeyrî, *er-Risaletul-kuşeyriyye*, s. 45.

⁷ Âl-i İmrân, 3/31.

sünnetine riayet etmek olduğu ifade edilmektedir.¹ Hasan-ı Basrî (v. 110/728) de, sahabenin Allah'ı sevmesinin belirtisinin peygamberin sünnetine uymaları olduğunu söyler. Zikredilen âyet, Muhammedî yol üzere olmadan Allah'ı sevdiğini iddia eden kimse ile ilgili hükmü ortaya koymaktadır. Böyle bir kimse, Hz. Peygamber'in sözleri ve fiillerinin tamamını kapsayıcı nitelikte olan Muhammedî şeriata uymadan, iddiasında yalancı sayılır. "Bizim yolumuza uygun davranış sergilemeyen kimsenin ameli kabul edilmez"² hadisi buna örnek verilebilir.³

Gazâlî (v. 505/1111)'ye göre saadetin anahtarı, âdet- ibadet ayırımına gitmeksizin, yeme, içme, kalkma, oturma, uyuma ve konuşma gibi davranışların da dâhil olduğu her şeyde, sünnete uymak ve Hz. Peygamber (s.a.s)'i örnek almaktır.⁴ İbn-i Arabî (v. 638/1240)'ye göre ise tasavvuf ehli olmanın şartı, insanların serbest bırakıldığı hususlarda dahi, Hz. Peygamber'in her türlü sünnetini yerine getirmek ve ona ittiba hususunda tek bir davranışla da olsa aykırı düşmemektir.⁵ Bu anlayışa sahip sûfiler, Hz. Peygamber (s.a.s)'e ittiba etmede aşırı titizlik göstermişlerdir. Öyle ki; yeme, içme ve yatma gibi günlük sıradan işlerinde bile O (s.a.s)'nun sünnetinde bulunan edeplere uyulması ve bunların, ilim ve takvânın gereklerine dikkat edilerek yapılması durumunda tamamen nurlandırıcı olacağı ve bu nurların ibadetlerin nurlarına ekleneceğini iddia etmişlerdir.⁶ Said Nursî de, benzer bir ifadeyle, sünnet-i seniyyenin âdâba dair kısmını vacip olmadığı halde yerine getirenlerin, âdâtını ibadete çevireceğini ve âdâbtan mühim bir feyiz alacağını vurgular. Yine ona göre; bu şekilde en küçük bir adabı bile gözetmek, Hz. Peygamber (s.a.s)'i hatırlatır ve kalbe bir nur verir. Her ne kadar âdâba muhalefet etmeye bidat denilirse de, âdâb-ı nebevîye bir nevi muhalefettir ve onların nurundan ve o hakiki edepten istifade etmemektir.⁷

Sûfî öğretisinde insanları, Allah Resûlü (s.a.s)'nün sünnetlerini yaşamaktan alıkoyan; nefislerinin çirkin sıfatlarıdır. Nefsin kötü sıfatları değişince, perde kalkar, Hz. Peygambere tabi olma gerçek manada ortaya

¹ Köle, *Zeynüddîn Hâfî*, s. 145.

² Buhârî, "İ'tisâm", 20.

³ Cemâlüddin el-Kâsimî, *Mehâsinu't-te'vil*, thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Kâhire 1957, IV, 828; Raşit Küçük, "Hz. Peygamber ve Örnekliğinin Mahiyeti", *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 285-286.

⁴ Ebû Hâmid Gazâlî, *Kitâbu'l-erbaîn fî usûli'd-dîn*, Dâru'l-kalem, Beyrut 2003, s. 99.

⁵ İbnü'l-Arabî, Muhyiddin, *el-Futûhâtu'l-mekkiyye*, thk. Osman Yahya, el-Heyetu'l-mısriyyeti'l-âmmeti li'l-kitâb, Kahire 1986, X, 410-411.

⁶ Köle, *Zeynüddîn Hâfî*, s. 143.

⁷ Nursî, Said, *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998, s. 105.

çıklar. Böylece; her hususta O (s.a.s)’na uymak mümkün olur. O zaman da, Allah’ın kulu sevmesi gerçekleşir. Zikredilen âyette Allah, Hz. Peygamber (s.a.s)’e uymayı kendisine olan muhabbetin bir alameti saymaktadır. Dolayısıyla Hz. Peygamber (s.a.s)’e uymada en önde gidenler, ilahî muhabbetten de nasibi fazla olanlardır.¹

Tasavvufun güzel ahlâktan ibaret olduğunu düşünen sûfîler, bunun en mükemmel uygulayıcısı olarak Hz. Peygamber (s.a.s)’i görmüşlerdir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin*”² buyrulması ve Hz. Peygamber (s.a.s)’in de “*Ben güzel ahlâkı tamamlamak için gönderildim*”³ ifadesi bunu teyit etmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s)’in “*yüce bir ahlâk üzere olması*” demek; bütün güzel huyların onda toplandığı anlamına gelir. Cüneyd-i Bağdadî (v. 297/909)’ye göre Hz. Peygamber (s.a.s), Allah dışında bir maksadı olmadığı için böyle nitelenmiştir.⁴

Şihâbüddin-i Sühreverdî (v. 632/1234)’ye göre, Hz. Âişe (v. 58/677)’nin “*O (s.a.s)’nun ahlâkı Kur’ân’dı*”⁵ sözünde, Hz. Peygamber (s.a.s)’in ahlâkının bütünüyle Rabbânî bir ahlâk olduğunu gösteren derin bir işaret ve gizli bir ima vardır. Hz. Âişe; “*O (s.a.s), Allah’ın ahlâkı ile ahlâklanmıştır*” demekten, Allah’tan hayâ ettiği için öyle demiştir. Bu şekilde hem ilâhî celâl nurları karşısındaki hayâsını ortaya koymuş, hem de latif bir ifadeyle, O’nun esas halini gizlemiştir. Bu, Hz. Âişe’nin ileri seviyedeki ilminden ve kemâl-i edebindedir.⁶ İbn-i Arabî’ye göre insan, Allah’tan varlık kazandığı gibi ahlâkı da Allah’tan kazanmıştır. İlahî huyların tamamı insanın yaratılışında bulunur.⁷

Allah Resûlü (s.a.s), insanların nefis yönünden en şerefli ve en temiz olduğu için, ahlâken de en güzeli olmuştur. Allah, ilahî lütuf ve inayetiyle O’ndan şeytanî sıfatları sökü� atmıştır.⁸ Allah, Hz. Peygamber (s.a.s)’i şeytanın tasallutundan ve hilelerinden temizleyince O’nun tezkiye edilmiş nefsi, beşeriyetin nefislerinin en üst noktasında yer almıştır. İşte bu nefisten, insanlara bir rahmet olsun diye, bir takım sıfatlar ve Hz. Peygamber (s.a.s)’de mevcut ahlâklar zuhur etmiştir. Bu sıfatlar, zulmetle karışık olarak halkın (ümmetin) nefislerinde de vardır. Ancak bu sıfatların zuhuru için Allah, Resûlü (s.a.s)’ne, muhkem âyetler indirmiş, özel olarak

¹ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 57-58.

² Kalem, 68/4.

³ Mâlik b. Enes, “Hüsnü’l-huluk”, 8.

⁴ Kâşânî, Abdürrezzâk, *Letâifu’l-a’lâm*, s. 237.

⁵ Müslim, “Müsâfirîn”, 139.

⁶ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 294.

⁷ İbnü’l-Arabî, *el-Futûhâtu’l-mekkiyye*, XIV, 473.

⁸ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 290-291.

O’na, umûmen de ümmetine edep öğretmiş, O’nu rahmete vesile yapmıştır.¹ Dolayısıyla sadece Hz. Peygamber (s.a.s)’de mükemmel olarak bulunan ahlâkî erdemler, diğer müminlerde ise çeşitli oranlarda tecelli etmektedir.

İlk dönem sûfileri Allah Resûlü (s.a.s)’nün hayatı ile O’nu gören sahabenin davranışlarından, her fırsatta uydukları ve sınırları içinde kalmaya çalıştıkları bol örnekler almışlardır.² Nitekim onlara göre, her kim nefsinin Allah Resûlü (s.a.s)’nün edepleriyle terbiye ederse Allah O’nun kalbini marifet ve hikmet nurlarıyla nurlandırır. Çünkü Allah’ın sevgilisi Hz. Peygamber (s.a.s)’in sünneti olan emirlerine, fiillerine, ahlâk kaide ve esaslarına uymaktan ve sözde, özde, akılda, düşüncede, niyetlerde ve her şeyde O’nun ahlâkıyla ahlâklanmak ve O’nun edepleriyle edeplenmekten daha ulvî ve şerefli bir makam olamaz.³

Sûfilerin güzel ahlâkî elde etmedeki referansları Kur’ân ve sünnetten sonra sahabe-i kirâm ve selef-i sâlihîn olmuştur. Her ne kadar Asr-ı Saâdette sistematik bir ahlâk felsefesi olmasa da, kusursuz bir ahlâkî yaşayış mevcuttu. Bu durum sahabeden özellikle dört büyük halife ve ashâb-ı suffenin hayatlarında belirgin bir şekilde görülmekteydi. Onlar, Kur’ân ve Sünnette kendilerine teklif edilen ahlâk kaidelerini hiçbir tartışmaya mahal bırakmadan kabul etmişlerdir. Örneğin; Ebü’l-Derdâ (v. 32/652), Ebû Zerr el-Gıfârî (v. 31/651-52), Abdullah b. Amr (v. 65/684), Abdullah b. Ömer (v. 74/693), Ebû Hureyre (v. 57/676), Bilâl-i Habeşî (v. 20/641), Huzeyfe (v. 36/656), Selmân-ı Fârisî (v. 34/654), Suhayb (v. 38/658), Mus’ab b. Umeyr (v. 3/625), Abdullah b. Mes’ud (v. 32/652), Abdullah b. Abbas (v. 68/687), Osman b. Maz’ûn (v. 2/623), Ammâr (v. 37/657) (r.a.) gibi sahabîler, sûfilerin model olarak benimsedikleri kişilerdi.⁴

Zeynüddin-i Hâfî (v. 838/1435), ashâbın sahip olduğu sûfî hayat tarzının Hz. Peygamber (s.)’den esinlendiğine dair şu hadisi göstermektedir: “Allah cenneti ve cehennemi yaratmamış olsaydı bile, Suhayb (r.a.) ibâdetinden bir şey eksiltmezdi.”⁵ Ona göre, Suhayb gibi sahabîler, kendilerine sûfî denmese de, yaşantılarıyla sûfîce bir hayat tarzını benimsemişlerdi. Sahabe, her türlü övgü dolu vasıflar ve güzel ahlâkla

¹ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 292.

² Tancî, *Muhammed, İslâm Tasavvufu Üzerine*, s. 44.

³ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazâlî, *Ravzatü’l-tâlibîn ve umdetü’s-sâlikîn*, (Mecmuatu resâil içerisinde bir bölüm), thk. İbrahim Emin Muhammed, el-Mektebetü’t-tevfikiyye, Kahire ts., s. 106.

⁴ Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, I, 267-273; Çağrıncı, Mustafa, *Gazzâlî’ye Göre İslâm Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1982, s. 19.

⁵ Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kârî, *Minehu’r-ravzi’l-ezher fi şerhi’l-Fikhi’l-ekber*, Vehbi Suleyman Gavcî’nin *et-Taliku’l-müyesser alâ şerhi’l-Fikhi’l-ekber*’i ile birlikte, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut 1998, s. 172.

muttasıftı. Onların bu halleri, Allah’a ve O’nun müşâhadesine ulaşmalarına vesile olmuştur. Yoksa bu, ne dünya ne âhiret ve ne de onların nimetlerine ulaşmak için vesile değildi.¹

Sûfîler, rehberleri olarak gördükleri sahabe dışında da, tâbiûn ve etbau’t-tâbiînden çok sayıda şahsiyeti, hâl ve ahlâkta öne çıkan değişik özellikleriyle örnek almış ve imamları olarak kabul etmişlerdir.² Nitekim sûfîler, Kur’ân’ın, “İslâm’da birinci dereceyi kazanan Muhacirler ve Ensar ile onlara güzelce tâbi olanlar yok mu? Allah onlardan razı, onlar da Allah’tan râzı oldular...”³ âyeti ile “İnsanların en hayırlısı benim çağımdakilerdir. Sonra onları takip edenler, sonra da onları takip edenlerdir.”⁴ hadisi gereğince, sahabenin yaşadığı çağı, çağların en hayırlısı olarak görmüşlerdir. Buldukları derece bakımından onların, insanların en üstünleri ve faziletlieleri olduklarına inanmışlardır. Allah’ın, peygamberiyle sohbet etme imkânını sahabeye bahşetmesini, onların sırlarını ve kalplerini bütün ayıp ve kusurlardan korumuş olmasına bağlamışlardır.⁵

Sûfîler, nefislerini birçok mücâhede ve zorluklarla terbiye ederek onun, sonunda güzel ahlâk ile ahlâklanmasını temin etmişlerdir. Sühreverdî’ye göre; nice nefisler vardır ki; amellere icabet eder fakat güzel ahlâka icabet etmez. Sadece âbid konumunda kalanların nefisleri, amellere icabet eder fakat güzel ahlâklardan pek nasibi yoktur. Zâhidlerin nefisleri, ahlâkın bir kısmına icabet edip sahip çıkar. Sûfîlerin nefisleri ise bütün güzel ahlâklara icabet edip sahip çıkar. Âbidler, İslâm’ın nuruyla, zâhidler iman nuruyla, sûfîler ise kurbiyet ehli (ilahî huzurda kabul görmüş) kimseler olduklarından ihsân nuruyla sülûk ve amel ederler.⁶

Sûfîlerin ve kurbiyet ehli âriflerin bâtınlarında yakîn nuru tecelli edip, ilahî nur her taraflarına sirayet edince; kalb tamamen salah halini bulmuş olur. Çünkü kalbin bir kısmı İslâm nuruyla, bir kısmı iman nuruyla, tamamı da yakîn ve ihsân nuruyla parlar. Nefis nurlanmaya başlayınca da, ahlâklarını güzelleştirmeye ve çirkin sıfatlarını değiştirmeye yönelir.⁷

Kısaca sûfîler, amellerinde ve ibâdetlerinde farz, vâcib ve nâfilelerde büyük bir ciddiyetle söz ve davranışlarıyla Allah Resûlü (s.a.s)’ne tâbi olmuşlar ve bunun bereketiyle, O’nun ilim, hayâ, af, müsâmaha, şefkat, merhamet, güzel geçim, nasihat, tevâzu gibi ahlaklarıyla şereflenmişlerdir.

¹ Köle, *Zeynüddîn Hâfî*, s. 138, 143.

² Örnekler için bkz. Osman Bilgen, *O’nu Göremeyenler*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2006, s. 57, 72-73, 91-92.

³ Tevbe, 9/100.

⁴ Buhârî, “Şehâdât”, 8; Müslim, “Fezâilü’s-sahabe”, 210- 212.

⁵ Hucvirî, *Keşfu’l-mahcûb*, I, 290.

⁶ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 299.

⁷ Sühreverdî, *Avarifu’l-meârif*, s. 299-300.

Ayrıca O'nun, haşyet, sekînet, heybet, ta'zim, rızâ, sabır, zühd, tevekkül gibi hallerinden de nasiplerini alıp, O'na her yönüyle tam manasıyla uyararak, sünnetini en güzel şekilde ihya etmişlerdir.¹ Demek ki; ma'rifetlere ulaşmanın temeli Allah Resûlü (s.a.s)'nün sünnetine sımsıkı sarılmaktan geçmektedir. Ama bunun için öncelikle, nefsin kötü ahlaktan arınması gerekir. Çünkü kötü ahlaktan arınmayan nefis, sünnetin önemini anlayıp uygulayamamakta ve neticede ma'rifet nûruna karşı kapalı kalmaktadır.

Sonuç

Birçok İslâmî disiplinin ilgi alanına giren ahlâk, tasavvufta da büyük bir ihtimamla ele alınmıştır. Zira ahlâk, tasavvufun hem konusu hem de gayesi arasında yer alır. Bundan dolayı da bir kısım sûfiler, tasavvufî hayatta, ibadet ve zikir gibi taabbüdî faaliyetler kadar ahlâkî faziletlerin de önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca tasavvufu güzel ahlâk olarak tarif etmekle, ahlâkın tasavvuftaki vazgeçilmez konumunu ortaya koymuşlardır.

Tasavvufta güzel ahlâka ulaşmak için öncelikle nefisle mücâhede gerekir. Nefis üzerinde böyle bir tahakküm sağlanmadan ahlâkî erdemlerin kişide huy ve karaktere dönüşmesi mümkün görülmemiştir. Sûfiler, nefislerini mücâhede ve zorluklarla arındırdıktan sonra güzel ahlâkla süslemişlerdir.

Sûfiler tevhid anlayışlarının gereği olarak, kâinatı bir bütün olarak görmüşler ve bunun sonucunda da, din ve inançlarından dolayı ayırım yapmadan herkese güzel ahlâkla muamele etmişlerdir.

Tasavvufta güzel ahlâkın elde edilmesi için bazı sorumlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlar kişinin Hakk'a, halka ve nefisine karşı yapması gereken bir takım görevlerdir.

Sûfiler, ahlâkın teorik yanından ziyade pratik veçhesine ağırlık vermişlerdir. Bunun sonucu olarak da başta Hz. Peygamber (s.a.s) olmak üzere sahabe ve selef-i sâlihînin örnek ahlâk ve davranışlarını hayatlarında uygulamak için yoğun çaba harcamışlardır. Ayrıca tasavvufta üstün olmayı ahlâkta üstün olmaya bağlamışlardır.

Sûfiler, Hz. Peygamber (s.a.s)'in ahlâkıyla ahlaklanmanın, ancak O'na güzelce uymak ve O'nun sünnetini ihya etmekle mümkün olduğunu iddia etmişlerdir. Onlara göre, Hz. Peygamber (s.a.s)'e tabi olmak, en büyük makam ve mertebedir. Bu ittibanın tam olarak sağlanabilmesi için, kişinin Hz. Peygamber (s.a.s)'in ibadetlerinden günlük işlerine varıncaya kadar her türlü âdet ve edeplerini kendisinde gerçekleştirmesi gerekir.

¹ Sühreverdî, *Avarifu'l-meârif*, s. 58.

Sûfîler, titizlikle sünnete uyma ve Hz. Peygamber (s.a.s)’in güzel ahlâkını tatbik etme hususunda azami gayret sarf etmişlerdir. Bunun neticesinde de çeşitli ilahî lütuf ve marifetlere ulaşmışlardır.

Kaynakça

- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, *Minehu'r-ravzi'l-ezher fi şerhi'l-Fıkhî'l-ekber*, Vehbi Suleyman Gavcî'nin *et-Talîku'l-müeyesser alâ şerhi'l-Fıkhî'l-ekber'i* ile birlikte, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut 1998.
- Attar, Feridüddin. *Tezkiretü'l-evliyâ (Evliya Tezkireleri)*, çev. Süleyman Uludağ, Kabcacı Yayıncılık, İstanbul 2007.
- Bardakçı, M. Necmettin, "Hz. Peygamber'in Ahlâk Anlayışının Mutasavvıflara Yansıması", *III. Kutlu Doğum Sempozyumu*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Isparta 2000.
- Bilgen, Osman, *O'nu Göremeyenler*, Işık Akademi Yayınları, İstanbul 2006.
- Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil, *Sahîhu'l-buharî*, Beytül-efkârî'd-devliyye, Riyad 1998.
- Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yayınları, İstanbul 2005.
- Çağrı, Mustafa, *Gazzâlî'ye Göre İslâm Ahlâkı*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1982.
-, "Ahlâk", *DİA*, II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1989.
- Gazâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Kitâbu'l-erbaîn fi usûli'd-dîn*, Dâru'l-kalem, Beyrut 2003.
-, *Ravzatü't-tâlibîn ve umdetü's-sâlikîn*, (Mecmuatu resâil içerisinde bir bölüm), thk. İbrahim Emin Muhammed, el-Mektebetü't-tevfikiyye, Kahire ts.
- Hatîb, Muhammed Accâc, *es-Sünne kable't-tedvîn*, Kâhire 1971.
- Hucvirî, Ebu'l-Hasan Ali b. Osman, *Keşfu'l-mahcûb*, Arapçaya çev. İsmâil Abdulhadi Kandil, Metabiu'l-ehram et-ticariyye, I, Kahire 1974.
- İbnu'l-Arabî, Muhyiddin, *el-Futûhâtu'l-mekkiyye*, I-XIV, (thk. Osman Yahya), el-Heyetu'l-mısriyyeti'l-âmmeti li'l-kitâb, Kahire 1986- 1992.
- İbn-i Haldun, Abdurrahman bin Muhammed el-Hadramî, *Tasavvufun Mahiyeti*, haz. Süleyman Uludağ, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977.
- İbn-i Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünen-i İbn-i Mâce*, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd ts.
- İbn-i Manzûr, Ebu'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânu'l-arab*, II, Dâru'l-meârif, Kâhire ts.
- Kâsimî, Cemâlüddin, *Mehâsinu't-te'vîl*, IV, thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, Kâhire 1957.

- Kâşânî, Abdürrezzâk, *Letâifu'l-a'lâm fi işarâti ehli'l-ilhâm (Tasavvuf Sözlüğü)*, çev. Ekrem Demirli, İz Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Konur, Himmet, “Mevlânâ, Tasavvuf ve Ahlâk”, *Mevlânâ ve İnsan (Sempozyum Bildirileri)*, haz. Mehmet Şeker v.d., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İzmir 2007.
- Köle, Bekir, *Zeynüddîn Hâfî ve Tasavvufî Görüşleri*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Kuşeyrî, Ebu'l-Kasım Zeynüislam Abdülkerim b. Hevazin, *er-Risaletü'l-kuşeyriyye*, thk. Abdulhalim Mahmud- Mahmud b. Şerif, Dâru's-şâ'b, Kâhire 1989.
- Küçük, Raşit, “Hz. Peygamber ve Örnekliliğinin Mahiyeti”, *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- Malik b. Enes, *Muvatta'*, *Hüsnü'l-huluk*, 8, Dâru ihyâi't-turâsi'l-arabî, Beyrut 1985.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim*, Beytü'l-efkârî'd-devliyye, Riyad 1998.
- Nursî, Said, *Lem'alar*, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul 1998.
- Özköse, Kadir, *Tasavvuf ve Gönül Eğitimi*, Nasihat Yayınları, Ankara 2008.
- Rûmî, Mevlâna Celâleddin, *Sırların Dili (Bütün Rubailer)*, çev. Ziya Avşar, Meram Belediyesi Kültür Yay., Konya 2007.
- Saklan, Bilal, “Tasavvufun Kaynağı Olarak Sünnet”, *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s. 65-77.
- Sandıkçı, S. Kemal, “İslâm Ahlâk Öğretisinin Temel Dayanağı Olarak Sünnet”, *İslâm'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Değeri Kutlu Doğum Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.
- Sibâî, Mustafa, *es-Sünne ve mekânetuhâ fi't-teşrî'i'l-islâmî*, Beyrut 1978.
- Sühreverdî, Ebû Hafs Şihabüddin Ömer b. Muhammed, *Avarifu'l-meârif*, çev. Dilaver Selvi, Umran Yayınları, İstanbul 1995.
- Şâtîbî, *el-İ'tisâm*, İtisam Yayınları, çev. Ahmet İyibildiren, İstanbul 2014.
- Tancî, Muhammed, *İslâm Tasavvufu Üzerine*, çev. Bekir Topaloğlu, Damla Yayınevi, İstanbul 2002.
- Tusî, Ebu Nasr Serrac, *el-Luma'*, thk. Abdulhalim Mahmud, Taha Abdülbaki Surur, Daru'l-kütübi'l-hadise, Mısır 1960.
- Uraler, Aynur, *Sahabe Uygulaması Olarak Sünnete Bağlılık*, Işık Yayınları, İstanbul 2001.
- Yardım, Ali, *Peygamberimiz'in Şemali*, İstanbul 1998.
- Zebidî, Seyyid Muhammed Murtezâ, *Tâcu'l-arûs*, thk. Mustafa Hicâzî, et-Türâsü'l-arabî, XXV, Kuveyt 1989.